

Копилов В.О.

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЗНАННЯ У ВЛАДНІЙ РОЛЬОВІЙ ФУНКЦІЇ ВЧЕНОГО: ВЛАДА І ЗНАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ТОЛКОТА ПАРСОНСА

Статья посвящена анализу взаимодействия власти и знания в теории социальной системы Т. Парсонса. Обосновывается вывод, что такое взаимодействие проявляется в значительной мере в институционализации знания во властном статусе ученого-профессионала. Данная форма взаимодействия основана на особой культурной традиции, сложившейся в Западном обществе, когда знание, образование имеют как бы априорную ценность.

Ключевые слова: социальная система, власть, знание, западная культурная традиция, ученый.

The article is devoted to the analysis of interaction of power and knowledge in theory T. Parsons's social system. Conclusion is justified that such interaction is shown largely in institutionalization knowledge in the imperious status of the scientist professional. The given form of interaction is founded on special cultural tradition developed in the Western society when knowledge, education have though aprioristic value.

Key words: social system, knowledge, the Western cultural tradition, scientist.

Соціальна філософія ХХ ст. поставила (чи сприйняла від попередніх поколінь) і розв'язала цілу низку найвеличніших завдань з осмислення світу навколо й усередині нас. Одним із таких завдань, на наш погляд, є проблема влади. Після кількох тисячоліть використання поняття «влада», після багатьох спроб його експлікації, тільки в минулому столітті вдалося створити дійсно філософську теорію влади. І в цій роботі з завершення формування філософської теорії влади велику роль відіграла американська соціальна філософія, яка саме в ХХ столітті розквітла десятками найвеличніших імен, що збагатили світову філософію цілим рядом найосновніших концепцій у багатьох напрямках. Серед класиків світової американської філософії цього періоду помітне місце посідає Толкот Парсонс. Тому звернення до його творчої спадщини для всіх часів і народів приречене на актуальність. Для тих же народів, що переживають часи якісних соціальних змін, таке звернення «за порадою» двічі актуальне, оскільки саме Парсонс спробував створити глобальну теорію глобальної соціальної системи з визначенням місця й ролі кожного структурного елемента. Тому така теорія цілком, на наш погляд, може служити своєрідною «дорожньою картою» соціальних реформ. Нам уявляється, що достатньо часто сучасним реформатором як у нашій Батьківщині, так і за її межами не вистачає саме такої філософської карти.

Не можна сказати, що творча спадщина Парсонса є сьогодні чимось зовсім не звіданим. Слава Богу, його основні роботи вже перекладено і є доступними для читача, у багатьох роботах з історії філософії й філософських енциклопедіях аналізується його творчість, проте насмілимося стверджувати, що спеціальне, глибоке дослідження філософської спадщини Парсонса у вітчизняній науці ще попереду. І це також підкреслює актуальність даної роботи, головним завданням якої є спроба осмислити проблеми взаємозв'язку влади і знання в глобальній соціальній системі Парсонса, зрозуміти

соціальні прояви цього взаємозв'язку.

З самого початку слід визнати, що проблема взаємодії влади і знання не займала в соціально-філософській концепції Парсонса спеціального й пріоритетного місця. Проте Парсонс цікавий й необхідний для нашого дослідження, як мінімум, з двох причин. З одного боку, хоча б тому, що без нього, на наш погляд, неможливо адекватно подати американську соціальну філософію ХХ століття. Оскільки в сучасній західній філософії, особливо в європейському постмодернізмі, актуальні спроби переглянути заслуги Парсонса, спеціально для молодого читача, для якого може бути не зовсім зрозумілий наш піетет, наведемо декілька думок безумовних класиків соціальної науки другої половини ХХ ст. про Парсонса: «Творчість Парсонса... являє собою більш потужний внесок в соціологічну теорію, ніж внесок Маркса, Вебера, Дюркгейма чи будь-якого їхнього сучасного послідовника», – стверджують Роберт Холтон і Брайан Тернер [1, с. 13]; «Задовго до того, як Толкот Парсонс став одним із Великих Старих Людей світової соціології, у ранній період для невеликої частини з нас він був Великою Молодою Людиною», – змушений був визнати навіть сам Роберт Мертон, чиє досить суперечливе ставлення до творчості Парсонса добре відоме [2, с. 69-70]. Таким чином, Парсонс як засновник сучасної теорії соціальної дії, теорії соціальних систем, один із фундаторів парадигми структурного функціоналізму не міг повністю проігнорувати проблематику влади, знання та їхньої взаємодії. І вже тільки цьому цікавий для нас.

Хоча і сьогодні тривають спроби вивести Парсонса і його теорію за межі соціальної філософії, обмеживши його предметним полем соціології. Так, один із останніх великих філософських словників навіть не згадує імені Парсонса [3]. Аналогічні спроби є і в західній історії філософії, наприклад, відома 4-х-томна робота з історії західної філософії Д. Реале й Д. Антісері теж обходить увагою творчість Парсонса [4]. Природно, не маючи можливості у даному випадку дебатовати навколо проблеми співвідношення предметного поля соціальної філософії й загально соціологічної теорії, однак, хоча б спробуємо продекларувати свою думку про співпадіння в основному й головному цих предметних полів і формування таким чином необхідних і достатніх основ для визначення соціальної теорії Парсонса як соціально-філософської теорії.

А з другого боку, Парсонс, на наш погляд, має в області взаємодії влади й знання, що цікавить нас, свої власні, специфічні заслуги. Й головна його заслуга в цьому напрямку полягає, мабуть, в тому, що він підвів під ідеї влади, знання та їхньої взаємодії ґрунтовну соціально-філософську базу, що плідно працює. Хоч Парсонс і не був тут першопрохідцем, згадаємо хоча б Вебера і його теорію панування й теорію раціональної бюрократії, що витікає з неї. Але підхід Парсонса, на наш погляд, виглядає значно більш філософським, доведеним саме до межових основ – до організації соціальної системи в принципі. Нам уявляється, що Парсонс в певному смислі продовжив справу Вебера й пішов далі нього саме в смислі філософської рефлексії.

Отже, керуючись системно-функціональним підходом, Парсонс в своїх роботах зосередив основну увагу на вивченні соціальної дії й системному аналізі суспільства в цілому. Розроблена ним теорія соціальної дії й соціальних систем вперше дозволила зіставити всі елементи громадського життя й суспільного розвитку в рамках єдиного цілого й виявити соціальну функцію ледь не всіх існуючих форм і проявів людської діяльності, в тому числі й влади, і знання, та їхньої взаємодії. Дуже важливо одразу підкреслити, що взаємодія утворює, на думку Парсонса, особливу соціальну форму – владну рольову функцію вчених.

Таким чином, цілком природно, що Парсонс створює за суттю своєю системну

концепцію влади. Насмілимося нагадати, що саме Парсонс стоїть у витоків системної теорії влади – однієї з найбільш розповсюджених теорій влади ХХ століття, особливо в американській соціальній філософії. Саме за його слідами пішли такі відомі теоретики, як Д. Істон, М. Крозье, К. Дейч, Н. Луман, М. Роджерс та інші.

«Ми можемо визначити владу, – стверджував Парсонс, – як реальну здатність одиниці системи акумулювати свої «інтереси» (досягнути цілей, припинити небажане втручання, нав'язати повагу, контролювати власність тощо) в контексті системної інтеграції і в цьому смислі здійснювати вплив на різноманітні процеси в системі» [5, с. 391]. Таким чином, влада у Парсонса постає як «властивість системи», тобто там, де є соціальна система, є і влада. На думку О.В. Осипової, він розглядає загальні цілі системи як дані апріорі, як вихідну аксіому, засновану в свою чергу на іншій аксіомі – загальній згоді [6, с. 81]. Владу в контексті своєї теорії Парсонс інтерпретував як один із найважливіших «символічних посередників» в системі соціальних взаємин, зіставивши її в цій якості з грошима і впливом [7, с. 603-605, 643-646].

Нам уявляється, що системно-функціональний підхід дозволив Парсонсу виділити ніби дві сторони влади – зовнішню і внутрішню. Говорячи про владу як «одиницю системи», він акцентує увагу на місці й ролі влади в соціальній системі, тобто на зовнішній її природі.

При цьому під внутрішнім змістом терміна «влада» вчений розумів «здатність приймати й «нав'язувати» рішення, які обов'язкові для відповідних колективів та їхніх членів, бо їхні статуси підпадають під зобов'язання, приписані такими рішеннями» [8, с. 36]. При такому визначенні влада, звичайно, виступала більшою мірою в політичному, державному контексті. Але в межах соціальної теорії Парсонса цьому нібито редукціонізму є своє логічне пояснення – він спеціально й постійно підкреслював, що під політикою розуміються не тільки основні функції уряду, але й «відповідні аспекти» будь-якого колективу. «Ми розглядаємо якісь явища як політичні, – писав він, – в тому ступені, в якому вони пов'язані з організацією й мобілізацією ресурсів для досягнення будь-яким колективом його цілей. Політичні аспекти діяльності існують у ділових компаній, університетів, церков» [8, с. 30].

Таким чином, в його уявленні в усіх соціальних інститутах і колективах існує політика й, відповідно, влада. В сучасному суспільстві нею тією чи іншою мірою наділена фактично кожна людина, наприклад, в момент голосування на виборах. «Маленька порція влади – все одно влада, подібно тому, як один долар – невеликі гроші, але все одно» [8, с. 32]. У результаті таких роздумів Парсонс дає політиці й відповідній владі деяке розширювальне, загально філософське, а не вузько політологічне тлумачення й застосування.

Як найвищий символічний посередник в системі соціального взаємо обміну, влада наявна в усіх сферах інституціоналізованих відносин між людьми й тому найрізноманітнішими шляхами пов'язується з різними формами людської активності, в тому числі зі знанням та його носіями. Ще більшою мірою зі знанням має бути пов'язаний так званий «вплив» – можливість впливати на будь-кого за допомогою переконання, а не обов'язкових санкцій. Парсонс намагається розмежувати поняття влади й впливу через використання різних методів – влада використовує санкціонований примус, а вплив – ту чи іншу форму переконання. З таким відрізненням, на наш погляд, важко погодитися, оскільки будь-яка влада, в тому числі й державна (як найбільш примусова) ґрунтовно використовує й переконання в тому чи іншому ступені й формі, а відносно сучасних демократичних держав це взагалі стає атрибутивним. Тому, говорячи про проблему влади

і знання в теорії Парсонса, слід брати до уваги не тільки те, що він однозначно визначає як владу, але й те, що він пише про «вплив» знання та його носіїв у рамках суспільної системи. Ми схильні розглядати поняття влади й впливу в теорії Парсонса в контексті, що нас цікавить, як аналогічні.

Прямо про взаємодію влади і знання Парсонс майже нічого не каже, але проблематика подібної взаємодії зачіпається в нього при дослідженні цілої низки принципів питань, наприклад, соціальної стратифікації, а також при виявленні «ролі ідей» та «систем переконань» в структурі соціальної дії й у системі суспільства в цілому. Особливо рельєфно й цікаво ці ідеї кристалізуються у Парсонса у відомій проблематиці соціальної ролі й місця інтелігенції (в термінології Парсонса – вчених).

Емпіричне знання, на його думку – важливіша складова частина будь-якої взаємодії, в першу чергу, дії соціальної [7, с. 403-404]. Однак посісти суттєве місце в системі суспільства емпіричне знання може тільки тоді, коли воно виявляється інституціоналізованим в якості особливої «рольової функції», яку виконують спеціалізовані соціальні носії цього знання – вчені. На думку Парсонса, це відбувається тільки на високих стадіях розвитку суспільства, причому далеко не в кожній культурній традиції, бо проста «практична людина» зовсім не зацікавлена в постійному рості емпіричного знання за межами своїх власних конкретних прагматичних інтересів, а сам розвиток знання постійно вимагає виходу за рамки цих інтересів для «роботи на майбутнє» [7, с. 404-406]. Отже, з одного боку, між ученим і «непрофесіоналом», «практичною людиною», завжди виникає певний «комунікативний розрив». Однак, з другого боку, вчений залежить від непрофесіонала в тому, що стосується оплати праці й надання спеціальних пільг, але непрофесіонал не в змозі компетентно судити про те, що робить учений, і тому цілком покладається в цьому на його авторитет.

Ученому, таким чином, вже тільки для проведення досліджень потрібна певна влада над непрофесіоналом, яка базується насамперед на його впливі й авторитеті. Такий вплив й авторитет отримати нелегко, бо непрофесіонал далеко не завжди бачить одразу ж безпосередні практичні результати праці вченого. Крім того, нездатність простої людини сприйняти навіть готові практичні результати викликає підозру до вченого з боку непрофесіонала, яка поглиблюється через потенційну небезпеку деяких наукових досягнень, а також через протиріччя, що виникають між наукою й мораллю, релігією, традиційними поглядами тощо [7, с. 406]. Як наслідок, виникає потреба контролю за наукою з боку неспеціалістів.

У результаті учений і непрофесіонал опиняються в Парсонса в певній опозиції один до одного, обумовленій взаємними «владними прагненнями». На основі самої лише зацікавленості в практичних результатах науки ця опозиція ніколи б не була подолана й учені не отримали б того місця в суспільстві, яке вони мають сьогодні. Вирішальну роль тут відіграє не ця зацікавленість, а культурна традиція, що склалася в сучасному західному світі і яка забезпечує престиж наукової діяльності не тільки на основі того, що вона забезпечує ефективність практики. Місце науки, за словами Парсонса, «частково визначене домінуючою культурною традицією, яка передбачає високу оцінку певних типів раціональності в поясненні емпіричного світу на підставі того, що від результатів цього пояснення очікують практичного застосування в майбутньому» [7, с. 467]. Така оцінка вже давно склалася й вбудована в інституціоналізовану систему, в результаті чого науці дозволено розвиватися практично вільно, постійно підкріплюючи свій статус новими досягненнями. Таким чином, сама західна культурна традиція забезпечує вченому високий суспільний статус, авторитет і певну долю влади, необхідну для розвитку науки

як такої.

На думку Парсонса, найбільш суттєва особливість західної культурної традиції, що відіграє роль оплоту науки, – її суто універсалістське спрямування. Воно передбачає насамперед сильний акцент на значенні знання, причому цей акцент виявляється початково вже в релігійній сфері – в підкреслюванні раціональної теології в усіх основних різновидах християнства, особливо – в аскетичному протестантизмі [7, с. 468]. Оцінка же знання зі світської точки зору посилилася на Заході з відродженням інтересу до класичної античності й ростом престижу її традиції в кінці середньовіччя. Саме тоді виникає тверде переконання в тому, що «джентльмен» має бути освіченою людиною, що це важливіша частина його аскриптивної ролі. Це переконання пройшло декілька стадій, доки, нарешті, в наш час не перетворилося на переконання, що освічену людину взагалі слід розглядати як джентльмена, тобто знання стало найбільш важливою і ледь не єдиною ознакою поняття про перевагу [7, с. 468-469].

Інституціоналізація специфічної ролі ученого в західному суспільстві привела до того, що він став в один ряд з іншими «експертами» в головних сферах культурної традиції, насамперед – з гуманітаріями в широкому сенсі цього слова. Разом з ними він становить єдиний культурний комплекс, який і забезпечує опору науці, й розділяє з ними функцію освіти основної еліти в молодому поколінні суспільства. Поступово загальноприйнятим, на думку Парсонса, стає уявлення про те, що керівними людьми в суспільстві мають бути освічені люди в сучасному сенсі цього слова, і статус еліти цього суспільства тому пов'язується з «визнанням системи цінностей, складову частину якої становлять цінності ученого й оцінка його діяльності, а також її результатів» [7, с. 469-470]. Отже, відбувається інтеграція науки з широкою культурною традицією й інституціональною структурою суспільства, завдяки чому університетський учений, як творець еліти, поділяє статус з іншими групами, що є основними носіями культури.

Цей статус забезпечує йому й членам його сім'ї фіксоване місце в соціальній структурі, відомі переваги, «спосіб заробляти на життя» і, що найбільш важливо, високий громадський престиж [7, с. 470]. Цей престиж має «владні підґрунтя» й у цілому настільки високий, що дозволяє вченому займати в суспільстві позиції, що значно перевищують ті, котрі він би міг зайняти тільки на основі своїх прибутків. У цьому відношенні вчений-професіонал знаходиться в привілейованому положенні порівняно з представниками інших груп еліти, які основують свій статус на «престижному споживанні». «Всесвітньо відомий учений, будучи професором університету з доходом у 10 тисяч доларів, – каже Парсонс, – не тільки досяг вершин своєї професії, але й рівний за статусом юристові великої корпорації, який має у десять разів більший прибуток» [9, с. 378]. Таким чином, знання, на думку Парсонса, в змозі дати значно більший соціально-владний статус, ніж гроші. (Ми бачимо проблему взаємозв'язку знання і грошей і ще більшу проблему взаємозв'язку грошей, влади і знання, але в даному випадку ми їх не розглядаємо).

Разом з тим цей соціально-владний статус ученого, на наш погляд, виходить у Парсонса досить специфічним – не абсолютним, а в певному сенсі підконтрольним, обмеженим. Що ж стосується власне влади ученого над суспільством, то вона, в його уявленні, має суттєві обмеження, оскільки залежить насамперед від підтримки, яку надають сфері застосування науки непрофесіонали. Інституціонально кожний учений завжди є носієм певної влади або визнається авторитетом уже тільки на підставі освіти й сфери своєї діяльності. Однак таке визнання з боку непрофесіоналів, а отже, і їх підпорядкування волі ученого вимагає від останнього зберігати орієнтацію своєї діяльності, її результатів на зовнішнє оточення, а не на себе, навіть якщо мова йде про

суто наукові потреби. Тобто суспільство непрофесіоналів вимагає від ученого швидкого соціально-економічного ефекту й лише за наявності такого ефекту, що матеріалізується в підвищенні рівня життя, готове погодитися на владу вчених.

У багатьох же «стратегічно важливих випадках» відкриття ученого, який орієнтується на себе, тобто на інтереси «чистої» науки, може привести його в протиріччя з інтересами й почуттями інших людей, які в такій ситуації починають відмовляти в підтримці сфері застосування науки, занепокоєні, що вчений безконтрольно користується своїм владним статусом й забуде про суспільні потреби. У результаті вчений втрачає можливість реалізувати владу в суто наукових цілях. Тому він ледве не більшою мірою, ніж політик, має пов'язувати використання своєї влади з орієнтацією «на інших» [7, с. 471]. На наш погляд, у певному смислі тут простежується відома проблема співвідношення прикладних і фундаментальних досліджень; Парсонс, як завжди, чітко показує її соціальну суть.

Хоча сам Парсонс однозначно й прямо не пише про це, але нам уявляється, що таку залежність, «орієнтацію на інших» цілком можна розглядати, з одного боку, як своєрідне соціальне замовлення, а з другого – як латентний соціальний контроль. Цілком можливо, що технократизм, котрий розвивається бурхливими темпами, панування думки про всемогутність інженерного знання й дії, поява атомної зброї й подібні символи часу мимоволі сформувавши у Парсонса саме таке трактування взаємодії інтелектуального професіонала й непрофесіонала – розвиток науки слід поставити під певний громадський контроль.

Орієнтація ученого «на себе» може мати й іншу зворотну сторону – прагнення до монополізації знання заради посилення власних позицій у науці, а отже, й суспільстві. Наслідком такої монополізації є, як мінімум, уповільнення розвитку науки. Тому Парсонс відмічає необхідність спеціальних механізмів соціального контролю, що діють усередині самої науки. Ці механізми – відкрите обговорення публікацій, критика з боку колег, перевірка результатів іншими експертами тощо – дозволяє контролювати владні амбіції вченого й сприяє прогресу самої науки, аніскільки не принижуючи статус самого вченого [7, с. 471-472]. У цілому Парсонс чудово розуміє проблему моральної і соціальної відповідальності вченого за свою діяльність і за свій владний статус.

Самі привілеї, котрі вчений вимагає собі від суспільства, завжди обумовлені тим, що його професійна діяльність зберігає орієнтацію на колектив, тобто служить спільним цілям. Тому, наприклад, при соціальних опитуваннях учені змушені обґрунтовувати свої дії посиленнями на спільні інтереси й потреби розвитку знання, а також гарантувати, що отримана ними інформація не буде використана для особистих або непрофесійних цілей [7, с. 472].

Таким чином, влада вченого в уявленні Парсонса базується цілком на інтелектуальній особливості його професії й підкріплюється західною культурною традицією, але й має і суттєві обмеження, що накладаються на науку непрофесіоналами. Але, незважаючи на певні обмеження й деякий зовнішній контроль, ми однозначно маємо справу з владою, і влада ця досить суттєва, вона дозволяє не тільки існувати за рахунок ресурсів суспільства, але й впливати на суспільний розвиток.

Масове розповсюдження вищої освіти в ХХ столітті, яке Парсонс назвав «освітньою революцією», з одного боку, надзвичайно розширило межі влади знання, влади вчених, а з другого боку, настільки ж суттєво змінило соціальну структуру й владні відносини в усій соціальній системі західного типу. Багато людей, навчаючись в університетах, отримали «рівні стартові шанси» з представниками традиційних соціальних еліт і стали конкурентоспроможними в усіх областях економічної і соціальної діяльності,

основаної на знанні. Це, на думку Парсонса, привело до падіння владного статусу старої «інтелектуальної еліти» – державної бюрократії в першу чергу, і знизило роль державної адміністрації в житті суспільства в цілому. Влада ж більшою мірою стала переходити до організацій, що мають характер «колегіальної асоціації» й представляють громадянське суспільство, а не державну машину. Тому освітня революція, що відкрила дорогу ствердженню влади знання, за твердим переконанням Парсонса, за своїм значенням може бути прирівняна до «громадянських революцій» ХІХ століття, а також промислової та науково-технічної революції ХХ століття [8, с. 27-36].

Проте перебільшувати й переоцінювати таку зміну, на наш погляд, було б неправильно. Віддавши значною мірою функції формування владних інтелектуальних еліт інституціональним представникам громадянського суспільства, держава зберегла за собою функцію контролю за станом «конфлікту» непрофесіоналів і вчених, піклування про співвідношення прикладних і фундаментальних досліджень і тим самим стратегічне піклування про існування науки як такої в принципі.

Таким чином, як висновок ми можемо стверджувати, що Толкот Парсонс, поклавши початок системної теорії влади, зробив суттєвий внесок в осмислення проблеми взаємодії влади і знання. Ця взаємодія у нього проявилася головним чином в особливій владній рольовій функції вченого як інституціонального представника сфери знання. Ця особлива роль, на думку Парсонса, багато в чому обумовлена особливою західною культурною традицією, в якій знання апріорно мало надзвичайно високу цінність і таким чином виступало важливішим фактором формування високо престижного соціального статусу. При всіх безумовних заслугах Парсонса суперечності в цих питаннях, на наш погляд, може бути більше, ніж в інших. З одного боку, він ніби редукував проблему взаємодії влади і знання до досить конкретного питання про владний статус ученого й тільки, проте, з іншого боку, він підняв й імплементавав її і найабстрактнішій теорії соціальних систем. З одного боку, він ніби пішов у напрямку, прокладеному М. Вебером в його теорії раціональної бюрократії (хоча певну подібність можна побачити й із теорією інтелігенції Антоніо Грамші), проте, з другого боку, він не просто пішов іншим шляхом у смислі вибору проблемного поля дослідження – він поставив і розв'язав цілу низку нових завдань: від відповідальності вченого за результати своїх досліджень, до конфлікту і єдності інтелектуальних професіоналів і практичних людей. Багато висновків Парсонса не втратили своєї актуальності і для сучасної України, наприклад, ті ж проблеми співвідношення прикладних і фундаментальних досліджень, соціального контролю й інтелектуального самоконтролю стосовно науки.

Література:

1. Holton, Robert J., Turner, Bryan S. Talcott Parsons on Economy and Society. – London: Routledge and Kegan Paul, 1986.
2. Merton, Robert K. Remembering the Young Talcott Parsons // American Sociologist. 15:68-71.
3. Новейший философский словарь / Под ред. А.А. Грицанова – Мн.: Интерпрессервис; Книжный дом, 2001.
4. Д. Реале, Д. Антисери. Западная философия от истоков до наших дней. – Том 4: От романтизма до наших дней. – Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1997.
5. Parsons T. Essays in sociological theory. Glencoe (Ill), 1954.
6. Власть: Очерки современной политической философии Запада / В.В. Мшвениерадзе, И.И. Кравченко, Е.В. Осипова и др. – М.: Наука, 1989.

7. Парсонс Т. О социальных системах. – М., 2002.
8. Парсонс Т. Система современных обществ. – М., 1998.
9. Парсонс Т. Аналитический подход к теории социальной стратификации // Парсонс Т. О структуре социального действия. – М., 2000.